

ФИЛОЛОГИЯ ИЛИМДЕРИ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PHILOLOGICAL SCIENCES

Айталиева Т.К.

**ЧЫНГЫЗ АЙТМАТОВДУН ЧЫГАРМАЧЫЛЫГЫНА
 БАЛАЛЫГЫНЫН ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ**

Айталиева Т.К.

**ВЛИЯНИЕ ДЕТСТВА ЧЫНГЫЗА АЙТМАТОВА
 НА ЕГО ТВОРЧЕСТВО**

T.K. Aitalieva

**THE INFLUENCE OF CHILDHOOD ON CHYNGYZ AITMATOV
 HIS CREATIVITY**

УДК:372-58/6

Макалада Ч.Айтматовдун жазуучу болуп калуусуна балалык, жаштык кезинде башынан өткөргөн окуялары олуттуу таасир калтыргандыгы тууралуу жазылган. Анын “Балалыгым” аттуу чыгармасында бул тууралуу окурмандарды кайдыгер калтырбай турган өтө маанилүү маалыматтарды табууга болот. Балалык кезинде башынан өткөн оор күндөрдү чагылдыруу, башкаларга айтып берүү үчүн адабият деген бир дүйнөгө аралашууга туура келгендиги тууралуу жазуучу аталган эмгегинде эскерген. Колхоздо катчы жана салык топточусу болуп иштеген күндөрү жазуучунун жашоосуна көп тажрыйба жыйнап берген. Ошол учурда башынан өткөргөн окуялардын таасиринде алгачкы повестерин жазган. “Жамийла”, “Бетме-бет”, “Саманчынын жолу”, “Эрте жаздагы турналар”, “Гүлсарат” аттуу чыгармалары ошол жылдардын сабактарынан улам жарык дүйнөгө келген. Булардын баары калемгердин балалыгында өз башынан өткөргөн оор күндөрүнүн элестери, ошолордун көркөм чагылдырылышы болгон.

Негизги сөздөр: котормочу, магнитофондук тасма, балалык, эмгек акы, шаман, согуш мезгили, этномаданият, таасир.

В статье исследуется то, как на становление Ч.Айтматова как писателя огромное влияние оказали события из жизни детства и молодости прозаика. В его произведении «Детство» можно найти об этом важные информации, которые не оставляют равнодушными читателя. Именно в этом труде он отразил тяжелые дни детства. Дни, проведенные за работой секретаря и сборщика налогов в колхозе и жизни Ч.Айтматова. В это время под влиянием событий он написал свои повести «Джамийла», «Лицом к лицу», «Ранние журавли», «Материнское поле» и «Прощай Гульсары». Все эти повести явились воспоминаниями и образами тяжелых дней жизни писателя, их художественным выражением.

Ключевые слова: основные понятия: переводчик, детство, заработная плата военное время, шаман, военное время, этнокультура, влияние.

In article, how on Ch. Aitmatov's formation as the writer, huge impact was exerted by events from life of the childhood

and the prose writer's youth is investigated. It is possible to find in his work "Childhood" about it important information which will not leave indifferent the reader. He has reflected unlucky days of the childhood in this work. The days spent behind work of the secretary and a tax inspector in collective farm have collected a lot of experience in Ch. Aitmatov's life. At this time under the influence of events he has written the stories "Jamil", "Face to face", "Early cranes", "The maternal field", "Farewell Gulsara". All these stories were memoirs in images of unlucky days of life of the writer.

Key words: translator, childhood, salary wartime, shaman, wartime, ethno-culture, influence.

Заманыбыздын залкар жазуучусу, дүйнө жүзүнө белгилүү калемгер Ч.Т.Айтматовдун чыгармачылыгы тууралуу кеп козгогондо, анын балалыгынын тийгизген таасирлери тууралуу айтпай коюуга мүмкүн эмес. Ч.Айтматов балалык жана жаштык кезинин өзгөчөлүү бир учурларынан алынган “Балалыгым” атуу чыгармасын жараткан [1]. Бул чыгарма алгач немец тилинде жарыкка чыгып, кийин түрк тилине которулган. Ал эми түрк тилинен кыргыз тилине А.Муратов жана Б.Чыныбаевалар которушту. Бул китеп тууралуу Ч.Айтматов китептин окурмандарына бет ачар кечесин өткөрүп жатканда, мындай деген: “Бул китептин жазылуу тарыхы мындай, мен Германияда көп жүрдүм, ал жерде окурмандар менен көптөгөн жолугушуулар болот. Ар кандай суроолор берилет, мен аларга жооп берем. Менин Фредрих Хидзер деген котормочум бар эле. Ал менин айткандарымдын баарын окурмандарга которуп жеткирет. Өзүнчө калганда да көп аңгемелешебиз. Ал мага көп суроолорду берет. Мен ага жооп берем. Аңгемелешүүбүздүн баарын магнитофондук тасмага жаза бериптир. Кийин алардын баарын кагазга жазып мага көрсөттү. Жазгандарынын баарын немец тилине которуп, китеп кылып чыгарды. Китеп “Кыргызстандагы балалык” деген ат менен жарыкка чыккан. Китептин кыргызча котормосу Бишкектеги “Себат” билим берүү мекемеси тарабынан жарыкка чыгарылган.

“Балалыгым” аттуу чыгарма “Чоң энем”, “Алгачкы эмгек акым”, “Атамдан калган элестер”, “Карышкырлар менен кездешүү”, “Адам өлтүрүүнү көздөп...”, “Бөжөндөгөн бөжөгүм”, “Студент жана эшек”, “Түлкү”, “Чыныгы Ысмайыл”, “Джерс букасы жана Долондогу махабат”, “Жамийла менен Данияр”, “Жан дүйнө жаңырыктары”, “Дыйкан ыры” аттуу бөлүмдөрдөн турат. Бул ар бир бөлүмдөгү окуялардын жазуучунун чыгармачылыгына таасири тийгендигин байкоого болот.

“Чоң энем” аттуу бөлүмдө жазуучу чоң энеси тууралуу мындай дейт: “Балалыгымдын башталыш курагын чоң энем Айымкандын жаркын элеси менен энчилеш эсептейм. Ал киши башкача бир инсандык сапаттарга ээ болуу менен айылдагы зоболосу зор, акыл-парасаты тунук, кудай өзү ыроологон тубаса билимдүү адам болгон...” деп экерет. Чоң энеси Айымкан беш бала төрөгөн. Кат сабаты ачылбаса да, өзүнчө бир керемет сыйкыр акыл-эси бар, элдик ырларды, кошокторду, жомокторду аябагандай көп билген адам болгондугун да жазуучу эскерген. Бешалты жаштар чамасында чоң энеси менен жайлоого барганын, жаратылыштын кооздугунун кучагында миң түркүн кыялга батып, кыргыздардын жайлоодогу жашоосуна күбө болгонун эскерет. Жайлоодо тиши ооруп калып, чоң энеси жасаган чөп дарылар шыпа болбой, табып чакыртышканын жазганы өтө кызык. Табыптын өзүнүн дарылоо жолу бар экен. Дарылап бүткөндөн кийин табып ага майда таштарды, жиптей болгон кичинекей майда курттарды көрсөтүп, мына буларды көрдүңбү, болду тишиң оорубайт, аман калдың деп айтат. Кийин көптөгөн жылдар өткөндөн кийин тиш доктурлардан тиште майда курттар болобу деп сураганда, алар мындай нерсенин эч болбой турганын айтышкан. Жазуучу бул нерсеге: “Ал сыйкырладыбы же мен көргөндөй эле болдубу, негедир түшүнө албадым”, “Бул табышмактуу окуяга башымды оорутуп эмне кылмакчымын? Эң негизгиси тишим эми оорубайт да, туурабы?...” деп жыйынтыктаган.

“Алгачкы эмгек акым” аттуу бөлүмдө жайлоодо жүргөн кезинде эң алгачкы эмгек акысын кантип алгандыгы жөнүндө жазган. Ошол учурда алыскы Дондон алынып келген жылкы уулуу чөп жеп алып, өлүп калат. Бул жылкынын өлүп калышы колхоздун активдери үчүн тагдыр чечер чоң окуя болмок экен. Жетекчилер жылкынын өлгөнүнө эмес жогору жактагыларга кантип жооп берерин билишпей айлалары куруп жаткан экен. Эми бир гана жол бар экен, ал бул жылкынын эмнеден өлгөндүгүн билдирүүчү кат-акт болушу керек экен.

Айылга чабарман жиберип, аны менен кошо орус киши да келет. Эми ал орус кишиге эмне болгондугун түшүндүрүп бере турган киши табылбайт. Ошондо жылкычылардын бири Айымкан чоң эненин небереси орусча билерин эстетешет да ага келишип, Чыңгыз аттын эмнеден өлгөндүгүн орусча түшүндүрүп берүүсүн суранышат. Ошол учурда Чыңгыз балдар менен ойноп жүргөн экен. Чоң энеси аны: “Улууларга тилмеч болосуң” - деп ээрчитип жөнөйт.

Оюндун кызыгына батып алган Чыңгыз чоң энесинин айтканына көнбөй артка кетенчиктейт. Чоң энеси аны жемелеп: “Сен орусча билет эмессеңби, эгер которуп бербесең, туугандар сени жаман көрүп калышат, ата-энеңди да жаман көрүшөт деп” - деп небересин чогулган элдин арасына ээрчитип барат. Элдин арасында турган орус адам аны менен орусча учурашат, ал тарткынчыктап жооп айтпайт, экинчи жолу учурашканда гана салам айтат. Анан ал орус адам бул аттын эмнеден өлгөндүгүн түшүндүрүп берүүсүн сурайт. Топтун арасындагылардын бирөөсү келип, Чыңгыздын чачынан сылап, ага жылкынын уулуу чөп жеп өлүп калганын түшүндүрүп бер деп айтат. Чыңгыз баарын орусча түшүндүрүп берет. Акт жазылат. Жылкычылар жазылган баракка тастыктап кол коюшуп, көңүлдөрү жай болгондон кийин, Айымкүл чоң энесинин үйүнө коноктоо үчүн алып жөнөшөт. Бир убакта Чыңгызды ичкери кирүүгө чакырышат. Чоң энеси небересинин жасаган иши үчүн өзүн абдан салабаттуу сезип, сөөлөт күтүп отуруптур. Ошол учурда улуу адамдардын бири ага майлуу жилик узатышып:

- Сен аябай эээндүү бала экенсиң. Биерде болбогонунда бу оруска түшүндүрө албай калмак экениң. Мынакей ала гой сага устукан! - дейт. Ал жиликти алып, кубанычы коюнуна батпай, дос балдары менен бөлүшүп жейт. Бул жазуучунун биринчи эмгек акысы болгон.

Жазуучунун чыгармачылыгында анын эки тилди билүүсүнүн мааниси эбегейсиз зор болгондугун белгилөөгө болот. Жазуучу бул тууралуу: “...Ушинтип, алгачкы мертебе орус тилден кыргызчага, кыргызчадан орусчага которуп тилмеч болгом...”

Ошондон бери бүгүнкү күнгө чейин ушул эки маданиятка кызмат кылып келем. Жанагы окуя менин эң алгачкы тажрыйбам эле. Ошентсе да, ошол тажрыйба балалык жан дүйнөмдү козгоп, менде өз изин өмүр бою өчпөс кылып калтырып, ошондон ушул күн жашоомдун бир бөлүгүнө айланды. Тагдыр мага эки тилди билүү насибин буйруган экен...” деп, орус тилин билүүнүн жакшы жактарын өзгөчө белгилеген.

Жазуучунун «Жамийла» повестинде Сейиттин образынын жаралышына бала кезинде башынан өткөргөн окуя себепкер болгон. Сейиттин ордунда жазуучу өзү болгон. Каракыз эжеси экөөнүн Жамийла менен Даниярдын жасаган иштерин талкуулоосу көркөм чыгармада Сейит менен апасынын сүйлөшкөндөрүнүн негизин түзүп турат. Бул тууралуу жазуучунун «Балалыгым» аттуу чыгармасында «Жамийла жана Данияр» деген бөлүмдө сүрөттөлүп берилген. “Саманчынын жолу”, “Биринчи мугалим”, “Бетме-бет” повестериндеги, “Кыямат” романындагы окуяларда жазуучунун балалыгында башынан өткөргөндөрү, көргөн, билгендери, уккандары пайдаланылган. Анын чыгармаларында болуп өткөн окуялар дал өзүндөй болбосо да, жазуучунун чыгармачылык чеберчилиги менен кайрадан иштелип чыгып, көркөм туунду катары окурмандарга тартууланганын байкоого болот.

Жазуучу: “Согуш кезинин окуялары ушунчалык бир жанды ачыткан жана үрөдү учурган окуялар эле. Балалык баеом жан дүйнөм менен мен ошол кайнаган окуялардын-үрөй учурган коркунучтардын, адам чыдагыс азаптын, кишини эзген кайгынын чок ортосунда болгом” дегем согуштун апаат күндөрүнө туура келген балалыгы тууралуу эскерген.

Жазуучунун балалык мезгилинин таасиринде жазылган чыгармаларынан элдин этномаданиятына таандык нерселерди байкоого болот. “...элдик этномаданияттын алтын казынасын ача билүү, жазуучуга өзүнөн өзү эле келе калган жок, асмандан түшкөн табылга эмес, ал-анын бала кезинде тапкан олжосу, бала кезинде элдик салттар күчтүү сакталган чөйрөгө аралашкандыгы” деп окумуштуу Л. Үкүбаева белгилеген [2].

Жазуучунун чыгармачылыгына өзү бала кезинде көргөн окуялар өтө күчтүү таасир бергендигине токтолдук. Кудай Ч. Айтматовго улуу сүрөткерлик

талантты ыроологон, болбосо башынан өткөн окуялардын баарын эле чыгармачылык менен иштеп чыгып, чыгарма жарата берүү ар бир адамдын эле колунан келе бербейт эмеспи. Улуу сүрөткердин балалык тагдырындагы элет адамдары менен өткөргөн жашоосу анын чыгармачылыгын өмүр бою коштоп, дем берип тура турган касиетке эгедер болгон.

Адабияттар:

1. Айтматов Ч.Т. Чыгармаларынын 8 томдук жыйнагы. 5-том. - Б., 2008.
2. Үкүбаева Л.Ч. Айтматов жана азыркы адабий процесс. - Б., 2013.
3. Айтматов Ч.Т. Чыгармаларынын 8 томдук жыйнагы. 1-том. - Б., 2008.
4. Айтматов Ч.Т. Чыгармаларынын 8 томдук жыйнагы. 2-том. - Б., 2008.
5. Айтматов Ч.Т. Чыгармаларынын 8 томдук жыйнагы. 6-том. - Б., 2008.

Рецензент: д.филол.н. Жумалиев С.С.